

14. Suurvalta-aseman romahdus

Dokumenttitehtävä: Ruotsin tappion kuvaus Pultavassa

Tehtäviä:

1. Kuinka paljon Ruotsi menetti sotilaita?
2. Millä perusteella Ruotsin tappioita voi pitää katastrofaalisina?
3. Miten Englund kuvaa taistelupaikkaa taisteluiden laannuttua?

Ruotsin tappiot olivat kammottavan suuret; noin 6 900 kuollutta ja kuolevaa ruotsalaista makasi iltapäivällä taistelukentällä tai oli kadoksissa. Osa katosi tappion melskeessä ilmestymättä koskaan takaisin. Jotkut pakenivat Pultavaa ympäröiviin metsiin, joutuivat seudun talonpoikien käsiin ja hakattiin kuoliaaksi. Jos nämä luvut tuntuvat mitättömiltä verrattuina myöhempien sotien tappioihin, niin kannattaa miettiä tappioiden suhteellista osuutta taistelleiden määrästä. Taisteluun otti osaa 19 700 ruotsalaista ja näistä kaatui noin 6 900 eli 35 prosenttia. Toisin sanoen enemmän kuin joka kolmas tänä aamuna taisteluun lähteneistä menehtyi! Ruotsin kokonaistappiot olivat vielä suuremmat: 2 800 joutui vangiksi ja tuntematon määrä haavoittuneita onnistui pääsemään pois taistelukentältä ja seurasi armeijaa sen vetäytyessä kohti Dnepriä. Eräiden arvioiden mukaan tällaisia haavoittuneita oli noin 1500. Ruotsalaisten totaaliset tappiot kohoavat siis 9 700 mieheen eli 49 prosenttiin, vaikka jättäisimme vapautensa säilyttäneet haavoittuneet pois laskuista. – – Toisin sanoen joka toinen taistelussa mukana ollut ruotsalainen joko kuoli tai joutui vangiksi! Normaalisti jo 20 prosentin tappioita pidetään erittäin suurina. Ruotsin tappioita Pultavassa voidaan siis ilman muuta pitää ennenkuulumattomina, jopa katastrofaalisina. (Vertailun vuoksi mainittakoon, että ranskalaiset menettivät 1815 Waterloon taistelussa 34 prosenttia koko miesvahvuudestaan kaatuneina, vankeina tai haavoittuneina – –.) Täten Pultava kuuluu maailmanhistorian verisimpiin yhteenottoihin.

--

Venäjän tappiot olivat huomattavasti Ruotsin tappioita pienemmät eli 1 345 kaatunutta. Todellisuudessa tuon luvun tulisi olla suurempi, jos otetaan mukaan myös epä säännölliset joukot ja myöhemmin kuolleet haavoittuneet. Häviävä armeija kärsii aina suurimmat tappiot, – tuo sääntö osoittautui jälleen todeksi. Jokaista kaatunutta venäläistä kohti oli viisi ruotsalaista. Ruotsalaiset vangit ja haavoittuneet joutuivat todistettavasti joukkomurhan uhriksi taistelun lopussa ja osapuolten tappiolukujen epäsuhta on merkki siitä, että sellainen toiminta oli paljon yleisempää, mitä tähän asti on luultu.

--

Auringon paahttamaa taistelupaikkaa peittivät alastomat, silpoutuneet, vääristyneet ja hiiltyneet ihmisruumiit, jotka olivat sekoittuneet verisiin rääsyihin ja hevosenraatoihin. Lämmin kesäsää muistutti nopeasti itsestään, ruumiit alkoivat mädäntyä. Seudun ylle levisi nopeasti tympeä lemu, josta ei voinut erehtyä. Hautaamattomat ruumiit käyvät taistelukentällä eriskummallisen muodonmuutoksen – – Ruumiit vaihtavat väriään ja kokenut katsoja voi yleensä värisävyjen perusteella arvioida niiden kuolinhetken; väri vaihtuu valkoisesta keltaisen kautta kellanvihreään tai harmaaseen muuttuakseen lopulta mustaksi niin että iho muistuttaa tervaa. Ruumiit paisuvat, ne täyttyvät ja kiristävät univormuja. Samat mekanismit toimivat Pultavan ummehtuneella taistelukentällä.

14. Suurvalta-aseman romahdus

Dokumenttitehtävä: Margeta Henricsdotterin kohtalo isonvihan aikana

Tehtäviä:

1. Miksi papin kirjoittamaa kertomusta Margetasta voi pitää tärkeänä nykytutkimukselle?
2. Mitä Margetan tarina kertoo rahvaan elämästä?
3. Arvioi, kuinka totuudenmukainen papin kertomus on.
4. Mikä merkitys papin hautauspuheella mahtoi olla aikalaisille?

Saloisten kirkonarkiston kuolleiden luettelosta löytyy vuodelta 1770 kirkkoherra Thomas Stenbäckin tallentama Margeta Henricsdotterin (Marjatta Heikintyttären) hautauspuhe eli ruumissaarna. Vuoden 1686 kirkkolaki antoi ohjeen, että saarnan piti ”pitkittä puheitta ja ansiot ylittävittä ja ylistyksittä” sisältää haudattavan elämäkertaa.

Saloisten kirkonarkiston kuolleiden luettelon ja Kustaa H.J. Vilkun suomentaman kertomuksen mukaan:

Leskiemäntä Margeta Henricsdotter Puusti oli syntynyt 17.3.1676 Raution pitäjässä. Hän avioitui ensimmäisen kerran 1699 ja toisen kerran 1713. Hänen toinen miehensä kuoli tammikuussa 1715, kun kasakat olivat Raahessa haavoittivat häntä viidellätoista keihään pistolla. Venäläiset piiskasivat ruoskin Margetan talvella 1715, ja hänen poikansa Jacobin venäläiset veivät vankina Venäjälle ja kastettiin heidän uskoonsa. Kirkkoherra kertoo Jacobin rauhan tultua palanneen ja tulleen otetuksi takaisin seurakuntaan.

Seuraavana talvena 1716 venäläiset löysivät Margetan uudelleen. He riisuivat ja ruoskivat hänet lyijykärkisellä solmupiiskalla, jonka jälkeen he veivät hänet ulos alastomana seisomaan talvipakkasessa lumihankeen. Hänen kädet sidottiin pajunköydellä selän taakse ja hänen kiduttamistaan jatkettiin polttamalla hänen selkäänsä palavalla saunavihdalla. Hänet ohjattiin takaisin pirttiin, missä eräs taivutti hänet kumaraan ja painoi polvien väliin hänen päänsä ja sokaisi palavalla kynttiläntalilla hänen molemmat silmiinsä. Tämän seurauksena Margeta Henricsdotter oli sokea lopun elämänsä, 54 vuotta. Hänen kuolleesta ruumistaankin oli nähtävissä kidutuksen aiheuttaman arvet.

Margeta lapsineen kärsi vihollisen lähdettyä nälkää. He joutuivat syömään olkia, nahanpaloja ja luita, joita vainolainen oli jättänyt jälkeensä. Nälänhädän seurauksena yksi Margetan lapsista kuoli. Margeta pääsi pakenemaan Ruotsiin, kierreltyään siellä viiden vuoden ajan hänet muiden pakolaisten kanssa palautettiin Turkuun ja sieltä edelleen kotiin. Margeta Henricsdotter Puusti kuoli vanhuuden raihnauteen 3.11.1770 Saloisissa 94 vuoden 31 viikon 3 päivän ikäisenä.

Kustaa H.J. Vilkuna, Viha. Perikato, katkeruus ja kertomus isostavihasta. SKS 2005 ja Isoviha: kidutusta ja nälkää - Margaretan elämäntarina. Arkistot kertovat -verkkonäyttely (Arkistolaitos)

Lisätehtävä: Mitä tietoja Margeta Henricsdotterista voi löytyä kuolleiden ja haudattujen luettelosta?

http://www.juuret.org/kuolleet_ja_haudatut